

VYSOČINA | Rozhovor

Václav Gvoždík se vypravil do konžského pralesa, aby dokázal existenci nového druhu plaza. Po zkušenostech ze střední Afriky říká:

Krokodýly chytám rukama. Osvědčilo se to

FRANTIŠEK VONDRÁK

Studenc – Krokodýla konžského objevili a popsali badatelé již před sto lety. Po nich však přišli jiní vědci, kteří rozhodli, že se o nový druh nejedná. A tak se na metr dlouhého trpaslíka mezi krokodýly na dlouhá desetiletí zapomnělo, byl považován pouze za variabilitu krokodýla čelnatého.

Václav Gvoždík z detašovaného pracoviště Ústavu biologie obratlovců Akademie věd ve Studenci na Třebíčsku chce však navázat na sto let starý objev svých předchůdců a dokázat, že krokodýl konžský je skutečně nově objeveným druhem.

Kdy jste poprvé narazil na krokodýla konžského?

Na začátku roku 2012, když jsem byl poprvé v Kongu. Tehdy jsem tam byl kvůli výzkumu obojživelníků. Šlo o náhodné setkání, ze kterého jsem neměl radost. Místní ulovili krokodýla a ukázali mi ho. Trochu jsem jim vynadal, a poté jsem si ho alespoň nafotil. Hned druhý den ráno přinesli dalšího. To už jsem jen zklamaně pokrčil ramenem. Ale znovu jsem si ho nafotil. Až když jsem si doma prohlížel fotografie, zjistil jsem, že oba krokodýly byli odlišní. Měl jsem velké štěstí, že mi na jednom místě přinesli oba druhy. Jeden byl tradiční krokodýl čelnatý a druhý krokodýl konžský, jak jsem ho začal nazývat.

Lov krokodýlů je tam běžný?

Ano, navzdory tomu, že je formálně chráněný. Nemůže se úplně veřejně prodávat, i když i to se děje. Jen si místní dávají pozor na policisty, kteří na to však většinou také kašlou, protože krokodýly sami jedí. Má to tam dlouhou tradici. Celý problém takzvaného bushmeatu neboli masa lesa je ve střední Africe velký. Jí se především savci, jako jsou pralesní antilopy, ale ve velkém množství i opice. A bohužel také krokodýly.

Asi jste si hned nemyslel, že jde o různé druhy, nebo ano?

Trochu mě to trklo už v té chvíli. Přišlo mi, že jsou jiní. Ale nepředpokládal jsem, že bych měl takové štěstí, že bych měl takové štěstí, že bych objevil nového krokodýla. Domníval jsem se, že jde pouze o nějakou variabilitu. Navíc přestože byl krokodýl konžský poprvé popsán před sto lety, tak se o něm dodnes téměř nic nevědělo. Až když jsem si prohlížel fotky v počítači, tak jsem uviděl, že jsou dost rozdílní.

Jakých rozdílů jste si všiml?

Hlavní je tvar hlavy. Krokodýl čelnatý ji má kratší a čumák má podivně zvednutý, což mu vytváří jakoby vyšší čelo. Odtud i jeho jméno čelnatý. Krokodýl konžský má hlavu delší, placatější a vypadá více jako tradiční krokodýl, tak, jak ho známe. To je nejvíce do očí bijící rozdíl. Mají také jinak uspořádané štitky na krku a liší se i počet štitků na břiše. V neposlední řadě mají i jiné zbarvení. V terénu je to občas problém rozlišit, protože jsou často od bláta. Ale když se umyjí, tak čelnatý je černý a konžský je

NOVÝ DRUH. Václav Gvoždík se sbírkou krokodýlů konžských. Jeho snahou je dokázat, že jde o nový, zatím neuznaný druh krokodýla, který je neprávem považován za krokodýla čelnatého. Foto: archiv Václava Gvoždíka

světější hnědý. Zejména hlavu mívá světlou.

Jak náročné je krokodýla konžského chytit?

Náročné je ho najít. Žije v pralesích, což je samo o sobě náročné prostředí. Člověk musí najít vhodnou lokalitu, tedy močály či záplavové lesy, které jsou daleko od vesnic. V jejich blízkosti jsou totiž krokodýly již vyloveni. Vlastní chycení pak již těžké nebylo. Využili jsme období sucha, kdy je málo vody. Zůstanou pouze malé tůňe, kde se krokodýly nemohou dobře schovat. V noci je člověk za pomoci silné svítilny snadno najde. Odráží se jim totiž červené oči. Z nějakých dvaceti či třiceti metrů jste schopni je detekovat. Během prvního setkání krokodýl většinou déle vyčkává, protože ještě neví, co se děje. Ale pokud jej nechytíte hned napoprvé, tak je příště mnohem opatrnější a utíká dříve. Musíte se relativně a nehluchně k němu dostat a skočit po něm.

Čím jste krokodýly chytali?

Rukama. To se osvědčilo nejvíce. Pořídili jsme si vrhací síť, ale v pralesě, kde je spousta keřů a větví, se s ní nedá moc dobře házet. Vždycky vám něco překáží. Na větší jedince jsme si brali kožené rukavice, abychom byli alespoň trochu chráněni. Zuby má krokodýl asi centimetr a půl dlouhé a jsou ostré. Má pevný stisk a když kousne, tak ještě škubne hlavou. Kdyby nás pokousal, tak by to příjemné nebylo. Jste daleko od civilizace a navíc v Kongu, kde bych po využití lékařské pomoci příliš netoužil.

Letos jste se vrátil do Konga po pěti letech?

I v tom mezidobí jsem jezdil do Konga každý rok, ale do jiných regionů. Při těchto příležitostech jsem se již s krokodýlem konžským průběžně setkával. Ale bylo mi jasné, že zabil expedici přímo na krokodýly bude finančně náročné. A na to jsem nikdy rozpočet neměl.

Až se mi poštěstilo získat 250 tisíc od nadačního fondu Neuron. I tak jsme museli expedici dofinancovat z dalších zdrojů.

Jak velká vaše expedice byla?

Z Česka jsme letěli dva, já a jeden student doktorand. Kvůli lepší komunikaci jsme přibrali také jednoho Francouze. Posádku terénního auta jsme doplnili ještě o konžského společníka a řidiče. Celkem pět lidí v autě. Celá cesta byla sedmítýdenní, z čehož jsme pět týdnů strávili v terénu.

Jak drago je ve střední Africe?

Možná to překvapí, ale poměrně dost. Ve srovnání s jihovýchodní Asií, kam se jezdí baťůžkářsky, jsou středoafričtí země drahé.

Přitom Afriku vnímáme jako chudý kontinent.

Oni tam lidé jsou chudí, ale zároveň jsou tam velké společenské rozdíly. Spolu s chudými jsou tam i extrémně bohatí lidé. Kongo má obrovské nerostné a těžební bohatství, jako je dřevo v pralesu. Ve velkém prodávají svoje území různým těžebním korporacím hlavně z Číny a Malajsie. A jsou tam lidé, kteří se na tom umí obohatit.

Takže pro levnou dovolenou to není vhodný region...

Například hotely jsou tam extrémně drahé. Nocleh v nejlevnějších hotýlcích vyjde v hlavním městě kolem padesáti dolarů. Zatímco v jihovýchodní Asii by stály pět či deset dolarů. Samozřejmě na ulici si najdete levné jídlo, ale jakmile chcete jít do restaurace za lepším evropským standardem, tak i to je drahší.

To samé platí asi u pronájmu auta, že?

To ano, v Kongu je extrémně drahé. My jsme měli štěstí, že nám konžský spolupracovník zařídil auto z jejich instituce. Jenže na

začátku se ukázalo, že je nepojízdné. Nejprve jsme museli financovat opravu. V průběhu cesty se nám auto rozbilo, takže po návratu jsme opět museli opravovat. Za auto jsme tedy stejně utratili asi čtyřicet až padesát tisíc korun.

Když jste se po pěti letech vrátil do lokality, kde jste poprvé narazil na krokodýla konžského, jak moc se to tam změnilo?

Byl jsem z toho strašně frustrovaný. Přišli tam Číňané a začala velká destrukce životního prostředí. Číňané tam jdou především za zlatem. Malajci se orientují na těžbu dřeva.

Ale to muselo začít až v posledních letech, ne?

Já jsem tam byl v roce 2012 a to ještě v regionu nebyl ani Číňan. Nešlo o národní park nebo rezervaci, a přesto byl tamní prales před pěti lety parádní. Už tehdy byl však rozprodán a v roce 2013 tam dorazili první Číňané. Kousek od lokality, kde jsme působili, je nyní důl na zlato. Když jsem do ní putoval před pěti lety, tak jsem jel asi sedmdesát kilometrů po úzké pralesní cestičce na motorce. A následně ještě patnáct kilometrů pěšky. Celá cesta trvala dva dny. Tentokrát jsme tam byli za hodinu a půl terénním autem po hliněné cestě. Pociťte dobrodružnou romantiku, že mířím do nitra pralesa, byl pryč. Kus lesa s krokodýly tam našťásti ještě stojí. Mám fotografie z toho místa staré pět let a z letošního roku, a je to smutný kontrast.

Jak na to reagují místní?

Vesničané jsou rádi. Pro ně je to spojka do města, kam se nyní mohou dostat rychleji než dříve. Nicméně tamní lovci si uvědomují, že jim zvířata mizí před očima. Dříve tam například lovili i gorily. Je to špatně, ale oni

to tak zkrátka mají ve zvyku. Ale když jsem se jich ptal, kdy naposledy viděli gorilu, tak říkali, že v roce 2013. Gorily sice zřejmě nevymřely, ale stáhly se zase o něco dál, čímž se jim opět zmenšuje životní prostor. Bylo mi z toho hodně smutno.

Jak pokračovala expedice na místě?

Dělali jsme pralesní terénní výzkum celkem ve třech lokalitách. Jedna byla stejná jako před pěti lety, dvě byly nové. Nicméně scénář je vždy stejný. Dojedeme do vesnice, která je poslední výchozí do pralesa. Tam se domluvíme se šéfem vesnice, abychom dostali povolení, že v jejich regionu můžeme být a fungovat. Pronajmeme si muže z vesnice jako nosiče a dva jako průvodce, kteří tam poté s námi budou celou dobu. Pomáhají nám v terénu ukazovat různé pěšinky a starat se o kemp. A pak vyrazíme do lokality. Na místě založíme kemp. To znamená mačetou se vyčistí malý plácek v lese pro pár stanů. Pak začínáme pátrat v okolí.

Pátrat vyrazíte v noci?

Ano, tento druh krokodýla je aktivní v noci. Možná, že kdyby krokodýly nebyli pod takovým loveckým tlakem v lokalitě, kde je opravdu klid a nikdo je neruší, tak by možná byli částečně aktivní i ve dne. Na místech, kde jsou loveni, jsou však aktivní pouze v noci.

Jak nebezpečné je se pohybovat po konžském pralesě?

Teoreticky to může být nebezpečné. Já se vždy nejvíce bojím velkých savců, to znamená pralesních slonů a buvolů. Na to je vždy dobré se dopředu zeptat. Když však člověk není v národním parku, tak tam velcí savci nejsou. Nacházejí se hlouběji, kam bychom museli putovat dlouho. Mimo národní park je většinou člověk nepotká. To riziko je malé.

Nicméně vaše třetí lokalita byla v národním parku.

Tam byla stáda slonů a buvolů. Díky tomu, že v parku nejsou loveni, tak se jedná o lidi tolik nebojí, a druhak nejsou ani primárně útoční. Ale například samice s mláďaty nebo našťvaní samotáři mohou být nebezpeční. My jsme se v noci potkali pouze jednou se slonem. Zamručel na nás. Ještě to nebylo troubení, které používají při útoku. Dal nám vědět, že tam je a že tam nemáme jít. Nakonec jsme ho větším obloukem obešli a nic se nestalo. Jedovatí hadi tam jsou také. Ale my jsme herpetologové (odborníci na plazy a obojživelníky – pozn. red.) a tuhle „havět“ máme rádi. Moc hadů jsme nenašli, i když bychom za ně byli rádi, protože nás zajímají.

Setkal jste se i s buvolem?

Při jiné expedici ano. Byli jsme méně než deset metrů od sebe. On byl zaskočený, já jsem byl zaskočený. Nebylo mi zrovna do smíchu. Už na mě začal funět býčím buvolím způsobem. Ale zjevně byl také vystrašený. Po chvíli váhání se dal na útěk a já opačným směrem.

A jak je náročná orientace?

Velmi. Spoléhám se na GPS. Pod stromy je dobré nemít úplně nejlevnější přístroj. Dnes bych bez ní do pralesa nešel. Jednou se mi stalo, že se mi při procházení bažinou v průběhu večera pokazila. Chtěl jsem se s ní vymotat sám, ale nebyl jsem toho schopný. Už jsem se viděl, že tam budu nocovat do rána. Nakonec však naběhla.

Jak se člověk orientoval v pralesě před vynálezem GPS?

Můj bývalý šéf z muzea, kde jsem dělal dizertaci, jezdil dlouhá léta do pralesů Jižní Ameriky. Většinou si našel pouze střed, například výrazný strom, od něj dělal pouze stometrové výpady a zase se vrátil. Takto hvězdicově prozkoumal lokalitu. Někdy používal i provázek.

Vrátil jste se z Afriky a nyní chcete přesvědčit ostatní zoology, že jde skutečně o jiný druh krokodýla. Jak toho dosáhnete?

Je více možností. Hlavně chceme využít silných genetických nástrojů. Chtěli bychom udělat genomický sken, získat genetickou informaci napříč celým genomem. Doufáme, že poté se nám podaří vědeckou obec přesvědčit. Ruku v ruce s morfologickou analýzou, pro niž jsme standardizované krokodýly nafotili.

Je nějaký oficiální bod, například velká kniha druhů, kam když se krokodýl konžský zapíše, tak je jasné, že je nový druh uznán?

Každá skupina zvířat má v dnešní době internetové databáze, které jsou vedené odborníky. Všichni do nich koukají a řídí se podle nich. Takovou mají i plazi. Nyní je v ní však pouze krokodýl čelnatý. V momentě, kdy tam krokodýla konžského akceptují, tak to již budou všichni následovat. Objevit by se měl i na Red listu IUCN (Červený seznam ohrožených druhů – pozn. red.) nebo ve významných monografiích.